

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA SA RADA NA PROJEKTU „POJMOVNO ODREĐENJE POLITIČKOG IDENTITETA“

Apstrakt: Pojam političkog identiteta povezuje se sa kategorijom moderne suverene sekularne države, ali time se ne iscrpljuju sve interpretacije toga pojma. U radu su specifikovana dodatna određenja političkog identiteta koja nadilaze pravni aspekt pojedinačne suverene države.

Ključne reči: politički identitet, država, građansko društvo.

Opšte metodološko-vrednosne pretpostavke

Rad na projektu „Pojmovno određenje političkog identiteta“ je iz oblasti normativne političke teorije. Opšti metodološki okvir definisan je na najopštijem nivou. Polazi se od pretpostavke da u politici nema istine u nekom konačnom, metafizičkom smislu. Ako prihvatimo tu pretpostavku, postavlja se pitanje kakav vrednosni sistem valja prihvatiti u normativnoj političkoj teoriji?

Sledeći modernu političku misao, politički proces shvatamo kao napor u postizanju razložnog kompromisa između suprotstavljenih uverenja, a ne kao proces potčinjavanja individue političkom autoritetu koji ima privilegovanu poziciju pošto je njegov status prethodno utemeljen religijski ili metafizički (pridaju mu se neke „natprirodne“ moći, ili mu se pridaje apsolutni značaj zbog „posebnog“ položaja u istorijskom procesu i tome slično). Naravno, odmah se postavlja pitanje koliko se daleko u jednom takvom kompromisu može ići. Odgovor je: sigurno ne dalje, odnosno nikako ispod zahteva izraženih osnovnim međunarodnim dokumentima o zaštiti ljudskih prava kao što su, na primer, *Univerzalna deklaracija UN* o zaštiti ljudskih prava i mnogi drugi slični dokumenti. Oni predstavljaju zahteve koji proizlaze iz akumuliranog iskustva čovečanstva nastalog posle tragičnih zbivanja i masovnih ratnih stradanja u

svetskim razmerama. Dakle, naš argument za polazne vrednosne premise je reflektivno-empirijski. Mislim da se u političkoj normativnoj teoriji ne može ići dalje ili izvan razložne interpretacije istorijskog iskustva.

Naravno, postavlja se odmah pitanje u kojim teorijskim pretpostavkama ova interpretacija istorijskog iskustva ima svoje izvoriste? Sklon sam jednoj liberalnoj interpretaciji istorijskog iskustva, ali ne u smislu tvrdnje da se istorija razvija u pravcu ostvarenja liberalnog ideala koji govori o njenom „kraju“ kako je to prikazano u nekim radovima „liberalnog hegelijanca“ Frensis Fukujame¹. Istorija je jedan otvoren, nepredvidiv proces, u čije „zakone“ ne možemo imati konačan uvid. To je logički nemoguće. Nasuprot tome, inspirisani određenim liberalnim pretpostavkama, želeli bismo da ukažemo na istorijski nastanak onih institucija koje štite individuu omogućavajući joj da ostvari svoja životna htenja u skladu sa sličnim htenjima i životnim planovima drugih. Kako smo skeptici u pogledu mogućnosti saznanja večnih istorijskih i političkih istina, smatramo da normativni okvir neke političke zajednice mora da bude takav da se individuama i grupama omogućiti da unutar tog okvira mogu samostalno da dođu do uvida u to pod kojima načelima će se odvijati njihov društveno-politički život tako da različiti životni planovi individua mogu uspešno simultano da budu ostvareni. Dakle, početna vrednosna pretpostavka je da su sve individue na svetu u političkom smislu jednake i slobodne, da njihova sudbina nije „zapečaćena“ nekim nužnim istorijskim ili „prirodnim“, hijerarhijskim poretkom, da je tok budućih istorijskih događaja u dobroj meri nepredvidiv, i da ljudi vlastitim naporima moraju da dođu do saznanja o tome koja su to optimalna pravila po kojima njihov zajednički život treba da se odvija da bi bio civilizovan, odnosno da bi se međusobno poštovali kao slobodne i jednake ličnosti. Nije teško otkriti da je ovakva liberalna interpretacija istorijskog iskustva i očekivanja koja iz nje slede inspirisana delima dvojice velikih liberala Karla Popera² i Džona Rolsa³.

¹ Francis Fukuyama, *Kraj istorije i poslednji covek* (1997). CID. Podgorica.

² Karl Poper, *Poverty of Historicism* (1960). Routledge and Kegan Paul, London.

³ John Rawls, *Political Liberalism* (1993). Columbia University Press. New York.

Šta se u okviru ovakve osnovne metodološke orijentacije može ukratko reći o pojmu političkog identiteta? Kakva je to kategorija?

Politički identitet je odredbeno svojstvo grupe ljudi koji trajno žive na nekoj teritoriji (obično je u pitanju teritorija neke države) i pritom teže tome da ostvare svoja životna htenja i interese u skladu sa pravilima preko kojih se vrši distribucija javnih dobara zajednice. Ako pogledamo savremene historijske okolnosti, odnosno savremene zahteve međunarodnog prava, politički identitet grupa i pojedinaca definiše se preko kategorije moderne, suverene države. Dakle, politički identitet ljudi određen je državom kojoj pripadaju. U tom smislu možemo govoriti o Kineskim državljanima, državljanima Amerike, itd. U savremenom svetu državljanji su, u stvari, građani država, naime, ljudi kojima institucije države štite njihova prava. Kao građani država, ljudi su i slični i različiti. Slično im je to što pod okriljem države ostvaruju svoja univerzalna ljudska prava, a različito je to što se to čini na određeni specifični način koji zavisi od istorijsko-kulturnog konteksta što tvori osobenost političkog identiteta građana jedne države. Ovaj specifičan način ostvarenja zaštite građanskih prava na određenoj teritoriji podržava i međunarodno pravo definišući kategoriju suverene države. Dakle, politički identitet je određen kategorijom suverene države. Stvari međutim nisu tako jednostavne.

Prvo, suverene države nisu večni, već promenljivi, kontingentni, istorijski nastali entiteti. Istorijski gledano, ideja moderne sekularne suverene države začeta je u Evropi Vestfalskom mirovnom konferencijom 1648. godine. Takođe, mnoge države su prestale da postoje, ali i mnoge druge nove su nastale. U tom smislu ni politički identitet nije prirodno data, nepromenljiva kategorija.

Drugo, suverenost države treba shvatati u jednom uslovnom smislu—vlast država danas nije više neprikosnoveni. U svetu postoji mreža međunarodnih institucija kao i mnoštvo međudržavnih ugovornih obaveza koji tvore korpus međunarodnog prava i koji, u izvesnom smislu, „krune“ suverenu vlast pojedinačne države. Takođe, na desetine hiljada međunarodnih organizacija različitog tipa u velikoj meri utiču na pojedinačne države dajući obeležja njihovom pravnom, političkom, ekonomskom i kulturnom profilu. Na primer, postoje međunarodne vojne organizacije poput NATO-a, ali i tran-

snacionalne ekonomske kompanije poput Shell-a, ili pak neprofitne, nevladine organizacije (kao, na primer, OXFAM). Konačno, suverenitet država se umanjuje i postojanjem dokumenata koji obeležavaju napore za stvaranjem nadnacionalnih država. Mاستrihtski ugovor iz 1992., odnosno kontinuirana stremljenja država Evropske Unije ka političko-pravnoj, a ne samo ekonomskoj integraciji, najbolji su primer za to.

Treće, legalni zahtevi izraženi osnovnim pravnim dokumentom neke zemlje (na primer, ustavom) ne iscrpljuju normativne zahteve izražene političkim identitetom građana te zemlje. Naime, pored legalnih zahteva postoje i opšti moralni zahtevi, a takođe i etičke norme koje potiču iz etničko-nacionalnih aspekata globalnog društva neke zemlje. Neki od ovih zahteva izraženi su i u osnovnim dokumentima zemlje (na primer, gotovo svi ustavi zemalja na neki način govore o univerzalnim pravima građana ili se pak izjašnjavaju o tome čija je država, da li je to država ovog ili onog naroda, ili je to višenacionalna država više naroda koji se okupljaju oko zajedničkog dokumenta objedinjujući svoj zajednički politički cilj, itd). U izvesnom smislu i ovi zahtevi i norme su sastavni deo političkih identiteta građana država i oni ne mogu u potpunosti da se izraze osnovnim pravno-političkim dokumentima. Politički identitet ima i kulturno-istorijsku dimenziju i u njegovom formiranju i održavanju mogu da učestvuju i ostale institucije društva.

Četvrto, politički angažman individue je mnogostruk i ne svodi se na delatnost u okviru državno-pravnih poslova na nivou suverene države. Štaviše, punopravni državljani neke zemlje u najvećem broju slučajeva retko direktno stupaju u odnos sa institucijama centralne države. Takva vrsta odnosa najčešće se odvija preko izbora, sticanja državljanstva, plaćanja poreza i slično. Ljudi su politički aktivni i češće se politički identifikuju u okviru manjih regionalnih celina kao što su federalne jedinice, naselja, gradovi, itd. U ovim oblastima ljudi se udružuju po slobodnoj volji u mrežu organizacija koje po svojoj prirodi nisu ni državne, a ne pripadaju ni profitnom sektoru. Ove organizacije se u literaturi često nazivaju „civilno društvo“ i interesi ljudi u tim organizacijama su često suprotstavljeni interesima države. Dakle, možemo govoriti o kontinuumu političkih identiteta ili preklapajućim političkim identitetima koji se ponekad međusobno suprotstavljaju.

Peto, ekonomska migracija na globalnom međunarodnom planu dovodi do stvaranja velikog broja ljudi u ekonomski razvijenim državama koji nemaju sva prava državljana zemlje domaćina, ali kao osobe sa stalnim mestom boravka stiču određena socijalna i kulturna prava koja u političkom smislu treba da ostvaruju na regionalnom odnosno lokalnom nivou. Iako ove grupacije nemaju državljanstvo zemlje domaćina, njihova akulturacija u novom društvu dovodi do konstituisanja političkog identiteta koji je u vezi sa državom u kojoj su trajno nastanjeni. I u ovom smislu se može govoriti o jednom pojmu kontinuuma političkog identiteta: od punog državljanstva koji se konstituiše na relaciji građanin-suverena država do aktivnog upražnjavanja socijalno-ekonomskih i kulturnih prava stranih radnika i emigranata na nivou regija i gradova zemlje domaćina (na primer, imigrantima se daje pravo glasa u lokalnim zajednicama, i sl.).

Šesto, svetska migracija dovela je do uvećanja broja ljudi sa višestrukim državljanstvom što takode dovodi u pitanje prioritet i celishodnost kategorije suverene „nacije-države“. Ako se optimistički gleda na budućnost procesa svetske globalizacije, državljanstvo bi trebalo shvatiti više kao kontingentni način ostvarenja univerzalnih prava građana sveta, a manje kao invarijantno obeležje grupe, odnosno, sastavni deo trajnih identiteta grupa i pojedinaca koji pripadaju različitim državama.

Sedmo, liberali najčešće veruju u to da politika mora imati svoj moralni korektiv. Liberalni ustavi zapadnoevropskih demokracija ovaj korektiv uvode ustavnim odredbama o zaštiti ljudskih prava, prava nacionalnih i kulturnih manjina, definisanjem procedure redovnih izbora na svim nivoima političke zajednice i definisanjem sistema podele vlasti. Međutim, ma kako ove institucionalne forme štatile osnovna prava svojih građana, bez aktivnog učešća građana u političkom procesu, državna struktura može da postane otuđeni, rutinski aparat, koji vodi demokratskoj „skrelozi“ društva (ravnodušnost prema lošem položaju drugih sugrađana, prema pitanjima javnih dobara, međunarodnim sukobima, gladi u svetu, itd.). Pojam političkog identiteta treba da uključi ovu aktivnu normativnu komponentu jer liberalni ideal dobrog života podrazumeva stalno preispitivanje ustaljenih struktura i traganje za novim, životu primerenijim modelima.

Milorad Stupar

DEFINING POLITICAL IDENTITY

Summary

The concept of political identity stands in close relation to the concept of sovereign, secular state. However, all characteristics of this concept are not exhausted by this fact. In this paper the author defines some additional characteristics of the concept of political identity which transcend the concept of a single, sovereign state.

Key words: political identity, state, civil society.